

A hiány hiánya

Két könyv a gyermek- és ifjúsági irodalomról

„... a mindenséget vágyom versbe venni,
de még tovább magamnál nem jutottam”
(Babits Mihály: A lírikus epilógja)

Az utóbbi két évben hazánkban első kiadású, értékes gyermekkönyv szinte alig jelent meg (Fecske Csaba *Hol voltam...-ja* és Lázár Ervin *Hapci királya a kivételek közé tartozik*), ám annál inkább (és ez örvendetes) második és harmadik vagy sokadik kiadás. Örvendetes az a tény is, hogy ugyanebben az időszakban a gyermekirodalom elméletével foglalkozó könyv három is napvilágot látott, a cím alatt jelzettek mellett az *Ötven nagyon fontos „gyerekkönyv” a Lord Kiadó gondozásában* (1996), Borbély Sándor szerkesztésében. Bár mindhárom jelentős, mégis súlyuk miatt kettővel kívánok foglalkozni, *A gyermekkönyvek titkos kertjével* (Pannonica Kiadó, 1998) és *a Gyermekirodalomra vezérlő kalauzzal* (Szent István Társulat, 1996). Mindkettő egyszerre ad áttekintést a magyar és a világ gyermekirodalmáról, ugyanakkor elemzéseket is konkrét művekről. A könyvek megjelenése azért is jelentős, mert a régi főiskolai jegyzetek, tankönyvek ma már használhatatlanok (a szovjet gyermek- és ifjúsági irodalom túlhangsúlyozása, ennek megfelelően a magyar gyermekirodalom háttérbe szorítása, vagy az első kiadások idején még egyértelmű pártosság megkövetelése).

Komáromi Gabriella *A gyermekkönyvek titkos kertjével* kívánok először foglalkozni, bár ez a később megjelent mű. A szerző huszonöt éve a kaposvári Csokonai Vitéz Mihály Tanítóképző Főiskola tanára, az irodalomtudomány kandidátusa. Könyve tulajdonképpen korábbi cikkeinek, esszéinek, tanulmányainak gyűjteménye. A könyv nagyon hiteles képet mutat írójáról, gazdag tanári múltjáról: filológiai pontosság, irodalomszociológiai érdeklődés (és meggyerő tudás), tiszteletre méltó felkészültség jellemzi; mindennek bizonyítéka, hogy mindegyik írása végén gazdag jegyzetanyag található (ami mind a főiskolai hallgatóknak, mint a „mezei” olvasóknak támpontot jelent), és a kötet végén a *Névmutató* mellett közli az írások eredeti megjelenési helyét is. Előszavában a szerző objektív hangon megemlíti azokat, akik az elmúlt évtizedekben gyermekirodalommal foglalkoztak (maga Komáromi Gabriella is, az 1990-ben

megjelent *Elfelejtett irodalom* című, a második világháború végéig tartó gyermekirodalom-történetében), tisztázza könyve műfaji határait (próza), a cím eredetét, így *Burnett Titkos kert* című lányregényét, mint egyik, szellemes (bár kissé szentimentális) okát. A könyv öt nagy ciklusra oszlik. Az első címe: *Fejezetek a gyermekkönyvek történetéből*, melyben a gyermeki olvasáskultúráról, a magyar gyermekirodalom másfél évszázadáról (címével erőteljesen hangsúlyozza: „Ez is irodalomtörténet!”), nagyvonalú áttekintésben mutatja be a történelmi regény műfaját mint meghatározót, az erényeket és hibákat, és nem hallgatja el: a sorból hiányzik az ötvenhatos forradalom („A kis magyar Gavroche-ok története megíratlan”), s külön fejezetet szentel *Móra Ferencnek*, valamint a sztálinizmus gyermekirodalmának. A második ciklus címe: *Klasszikusok gyerekeknek, gyerekekről*. Ebben kap helyet *Cervantes, Mark Twain, Ver-*

ne, Jókai, Karl May, Gárdonyi Láthatatlan embere, Móricz Pipacsok a tengerenje, a Tanár úr kérem és A Pál utcai fiúk elgondolkodtató újraértékelése (Áts Feri mint példakép). A modern idők és a nagyvilág gyermekkönyvei és a Csutak és a többiek (harmadik és negyedik ciklus) műelemzése a második világháború utáni korszak elsősorban ifjúsági regényeivel foglalkoznak, s a záró ciklus is azt fedi, amire a cím utal: *Keresztül-kasul a titkos kerten*, a lányregényről, *Karinthyról az Egy komisz kölk naplója* fordítása ürügyén. Ez utóbbi (mint még néhány e kötet írásai közül) az *Elfelejtett irodalom* egyik fejezete volt, és néhány megtalálható az *Ötven nagyon fontos „gyerekkönyv”*-ben is (ugyanúgy, mint *Tarbay Ede Gyermekirodalomra vezérlő kalauzában*). Ez a ciklus, mint az első, politológiai, filológiai (Karinthy) és irodalomszociológiai tanulmányokat egyaránt tartalmaz, ezzel mintegy keretbe foglalja, megkomponálja a gazdag anyaggyűjtés egészét. Az „anyaggyűjtés” egyben kulcsszava Komáromi Gabriella házagpótló munkájának. A gazdag idézetgyűjtemény azt mutatja: huszonöt éves tanári munkássága alatt Komáromi Gabriella mindazokra a kritikai-elméleti munkákra figyelt, melyek a gyermek- és ifjúsági irodalommal foglalkoztak. Jegyzetanyaga tudományos pontosságú. Túl figyelemfelhívó ismertetésein-elemzésein, ez a biztosítéka annak is, hogy szerzője nem titkolt szándéka szerint műve helyet kaphat a főiskolai könyvtárak mellett a tudományos könyvtárak polcain, de a családok otthonaiban is.

Tarbay Edét nem kell különösebben bemutatnunk a széles olvasóközönségnek, hiszen közismert verseiről, gyermekregényeiről, mesejátékairól, dramaturgi munkásságáról (*A Tenkes kapitánya* és *Tüskevár* tévé-sorozatok), de arról már kevésbé, hogy hat éve a Zsámbéki Katolikus Főiskola óraadó tanára. Alig két éve megjelent könyve, *Gyermekirodalomra vezérlő kalauz* borítólapja (*Örsi Szusza* munkája) is sokat ígérő. Ilyen kedves és megragadó címlappal ritkán találkozni. Az ember szívesen veszi kezébe azt a könyvet, amely már első pillantásra hívogató, a borító és a cím egyaránt azt sugallja, ami benne foglaltatik. Tarbay Ede gyer-

mekirodalom-története (*fejlődéstörténete!*) nem szokványos abban az értelemben, ahogyan megszoktuk, hiszen e könyv bevalottan nem akart főiskolai jegyzet lenni, mégis jegyzet, ugyanakkor szólhat és szól is, a nagyközönség számára, a téma iránt komolyabban érdeklődőknek, és kiválóan alkalmas kézikönyvnek is. A könyv első részében, a *Mítosztól a mítoszeremtésig*-ben a gyermekirodalom kezdetétől, a mágiától a mítoszon át a népmeséig veszi sorra a műveket, majd tisztázza a mesei műfajokat, azok földrészek és nyelvek szerinti történetét napjainkig, majd a meseirodalom különböző problémáit feszegeti. A második részben, melynek címe *Művek és alkotók Petőfi Arany Lacinak-jától Pilinszky* meséin át *Nemes Nagy Ágnes* gyermekverseiig, *Lázár Ervin* szeretetmítoszt teremtő könyveig jut el, miközben ügyel a művek alkotóinak és a bennük megszólaló üzenet összhangjának felmutatására. Teszi ezt az alkotók etikájára, világtépre mutató teljes odafigyeléssel. Figyelmét le nem veszi a gyerekekről, akiről mindvégig szól. Meg-megáll egy-egy múnél, kissé elidőz, kibontja, majd továbblép. Elemzéseiben sok esetben megkérdőjelezi az elődök korábbi eredményeit, új gondolatra jutva lép tovább. Annak ellenére, hogy maga az író hangsúlyozza: nem tankönyvet ír, valójában annak sajátos műfaját műveli. Ugyancsak hangsúlyozott szubjektív nézőpontjával azt kívánja elérni, hogy az olvasót (és feltehetően tanítványait) arra ingerelje, hogy *ellentmondjanak* neki, vitázzanak vele. Mindez azt jelenti: partnereit *gondolkodásra* kívánja (indirekt módon) kényszeríteni. Sajátos módszer ez, ami egyszerre emlékeztet az athéni iskolára, a talmud szellemiségére és nem utolsósorban a címben is jelzett *Pázmány Péter*-i „harcosság-ra”. Mert vélt és valós igazáért Tarbay keményen harcol, amikor irodalmi bálványokat dönt le, vagy egykori bálványokról tudomást se vesz.

Itt érkeztünk el Komáromi Gabriella és Tarbay Ede könyvének különbségéhez is: Komáromi Gabriella több évtizedes tapasztalatait és megjelent publikációit gyűjti össze *A gyerekkönyvek titkos kertje* című kötetében, a róla szóló részben is felmutatott hal-

latlanul gazdag gyermekirodalommal foglalkozó gyűjteményével (és idézetek sokaságával) kiegészítve, mintegy mások véleményével erősítve a sajátját. Tarbay – ha idéz –, többnyire ellentmond, a *saját* véleményét fogalmazza meg, ugyanakkor elhithető erővel tud *objektív* lenni, mint azt az *Egy népmese anatómiája* meseelemzése vagy *Az első igazi magyar gyermekvers* is bizonyítja. Tarbay invencióval dolgozik, ami érthető, hiszen elsősorban költő, író, akiből óraadó tanár lett; Komáromi Gabriella főiskolai tanár, aki tudományos alapossággal (erre utal névjegyzéke is, amivel Tarbay adós maradt) igyekszik *tévedhetetlen* lenni. Végezetül, ami az alaptémán túl közös a két könyvben: Tarbay könyvét a Szent István Társulat könyves-

boltjain kívül alig néhány vette át terjesztésre, s ennek ellenére pillanatok alatt elfogyott, Komáromi Gabriella 1998 őszén megjelent könyve már alig kapható. Ebből az látható: a kiadók lebecsülték a várhatóan eladható példányszámot, ugyanakkor – ezzel a cikkel is arra kívánjuk felhívni a figyelmet – jó volna mielőbb újra megtalálni (ez *A hiány hiánya* cím oka) mindkettőt minden könyvesbolt kínálatában.

F. KOMÁROMI GABRIELLA: *A gyermekkönyvek titkos kertje*. Pannonica Kiadó, 1998; TARBAY EDE: *Gyermekirodalomra vezető kalauz*. Szent István Társulat, Bp. 1996.

Lakatos T. József

Iskolakultúra – olvasáskultúra

Mindenféle felhang nélkül állítom, hogy az Iskolakultúra című folyóirat jó információforrás és módszertani iránytű mind a kezdő, mind a gyakorló pedagógusok számára. Elgondolkodtató cikket olvastam a januári számban (Tóth Tibor: Az olvasásra nevelésről) az olvasóvá neveléssel kapcsolatban. A jó szándék mindenképpen kirajzolódik belőle. Magam a kérdéskör egy másik vonatkozására szeretnék rávilágítani – mintegy harmincöt éves magyar-történelem szakos tanári gyakorlatom alapján.

Múltidézés

„Az olvasás a tanulás alapja” – idézzük folytonosan. De vajon tanulóink olvasási készség szintje alkalmas-e arra, hogy valóban a tanulás eszközévé váljon, sőt az ismeretszerzésen túl az élményszerzés célja is vezérelje a kisiskolást, amikor könyvet vesz kezébe?

Rengeteg országos, területi és helyi felmérés bizonyítja, milyen megdöbbentően alacsony szintű a folyamatos-értő olvasás.

A hatvanas-hetvenes évek tantervei nagy súlyt fektettek az alsó tagozatos olvasási technikára, pontosabban a hangos olvasás módszertani kultúrájára, s ehhez a megfelelő gyakorló óraszám is rendelkezésre állt. A későbbi időszak „reformjai” már inkább az értő olvasásra helyeztek nagyobb hang-

súlyt, miközben csökkent a gyakorlóórák száma (és nem csupán olvasásból, hanem fogalmazásból, helyesírásból is), sőt mind az alsós, mind a felsős óraszám-szerkezet az anyanyelv és irodalom rovására változott.

A NAT 7.-es bevezetése további gondokat vet fel, amelyekkel most nem kívánok foglalkozni.

Néhány alapvető tézis és kérdőjel

Ha az olvasás a tanulás alapja a televízió, a számítógép és az Internet korszakában is, akkor érdemes, sőt meg is kell vizsgálni az oktatásirányítás kapkodó, sokszor megalapozatlan tevékenységéből adódó valós problémákat iskolai gyakorlatunkban.

Igaz-e az a feltevés, hogy az alsó tagozatos anyanyelvi és irodalmi nevelés túlzó